

Светлана Шеатовић

Институт за књижевност и уметност, Београд

УДК 821.163.41.09-1 Петров А.
82.0

„ЧЕКА ИХ НЕСАГОРЕЛА КОРАБЉА”

Драгана Ратковић, *Песник и емиграција*. Концептосфера дома и домовине у поезији Александра Петрова, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020.

Монографија др Драгане Ратковић *Песник и емиграција. Концептосфера дома и домовине у поезији Александра Петрова* представља значајан допринос проучавању теме *песник и емиграција* у поезији српског песника Александра Петрова, с важним референцама не само на српску књижевност и српско песништво него и на обимну научну литературу – како српску тако и светску.

Још у другом пасусу *Увода* Драгана Ратковић упућује на књигу В. А. Маслова *Поэты и культура. Концептосфера Марины Цветаевой* (Москва 2004). Маслова „истиче да у стваралаштву сваког доброг песника постоји неколико десетина омиљених речи – слика, речи – мотива, које се својим понављањем обогаћују и мењају”. Маслова указује како песници у њих смештају „лични смисао, који само делимично одговара реченичком”, закључујући да то „и јесу концепти који представљају језгро поетског стваралаштва. Руска научница наводи који су концепти у поезији Александра Блока и Марине Цветајеве, а Драгана Ратковић одмах додаје и битне концепте за поезију А. Петрова: „[...] уз *дом* и *домовина* те кључне речи су свакако: *кућа, Србија, Русија, Косово, Балкан, уметност, историја, хришћанство, љубав, ероика, живој, смрт, црква, звоно* [...]”.

Драгана Ратковић у кратком уводу одмах објашњава и зашто се одлучила да своја истраживања посвети поезији баш овог српског песника. Александар Петров је рођен у руској емигрантској породици у Србији, писао је поезију и на руском језику, радни век је провео као научник у Србији, а као професор током више деценија и као гостујући професор и научник и у Америци. Његова поезија је погодна јер „представља разноврстан и вишедимензионалан материјал за овакво истраживање, јер је (ауто)биографског карактера”. Циљ истраживања Драгане Ратковић је „да утврди шта значе појмови *дом* и *домовина* за А. Петрова као српско-руску језичку личност, космополиту укоренеог у две духовне и културне традиције (српску и руску) а једну верску (православну)”. И више: не само за песника који ствара „у традиционално блиској средини, са истим исходиштем – словенским, и

истом православном верском традицијом (Руса у Србији)” него и „у средини која му верски и духовно није традиционално блиска (Срби у Америци)”.

Посебна вредност монографије огледа се у томе што је ауторка успела да Петровљеву поезију сагледа и у ширем, компаративном контексту (српском и светском) и што је понудила одговоре и за начелан однос песника и емиграције. То је једна од данас најзанимљивијих тема поетике егзила.

Да би остварила овако сложени циљ истраживања, Драгана Ратковић је, поред књиге о концептосфери у поезији В. А. Маслове, користила, како смо већ навели, веома обимну вишејезичну научну литературу и значајне књижевне изворе. Поменућемо нека од важнијих имена српских песника: Матија Бећковић, Милутин Бојић, Оскар Давичо, Милован Данојлић, Рајко Петров Ного, Петар Петровића Његош, Миодраг Павловић, Васко Попа, Стеван Раичковић, Милан Ракић, Милосав Тешић.

У литератури, поред *Речника српскохрватској књижевној и народној језика* (САНУ), *Етимолошкој рјечника хрватској или српској језика* П. Скока, *Краткој речника коинзивних термина* Ј. Кубрјакова, налазимо и дела аутора који су писали о Петровљевој поезији (М. Аврамовић, М. Буњевац, К. Видаковић Петров, Д. Ратковић, П. Тодоровић, М. Ђуковић, С. Шеатовић). Такође, ауторка је имала увид и у зборнике посвећене Петрову (*Револуција и култура у делу Александра Пејрова*, уредница Светлана Шеатовић, Филолошки факултет и Институт за књижевност и уметност, Београд, 2013; *Књижевно дело Александра Пејрова*, уредник Предраг Петровић, Филолошки факултет, Београд, 2017).

Изузетан је и списак аутора који су писали о дому, домовини и обредима код Источних Словена (А. К. Бајбурин), феноменологији руске душе (Н. Берђајев), о менталитету руске душе и евроазијству (А. Бутенко и Ј. Колесниченко), о слици дома у словеским културама (Домбек Виргова-Маковјецки), о „мом дому као мојој туђини” (А. Зиновјев), о дому и бездомности у поезији XX века на примерима руских, пољских и српских емигрантских песника, (З. Ђерић), о дому у роману *Мајстор и Маријина* М. Булгакова (Ј. Лотман), о особини стереотипа мајка на материјалу тезаурусног речника савременог српског језика, стереотипизацији дома у књижевном дискурсу, стереотипизацији дома у религијском дискурсу, стереотипизацији домовине у поетском дискурсу, концептосфери домовине, дома и мајке у српском језику и култури (С. Ристић), о концепту дома у српском језику и култури (С. Ристић, И. Лазић Коњик), о методама анализе језичке слике света у контексту компаративних истраживања (С. М. Толстој), о експресивности слике дома и собе у прози Тургенева и слици дома у прози Замјатина (Н. В. Халикова), уз радове Леви-Строса, Топорова, Хајдегера итд.

Драгана Ратковић је поред српске и руске књижевности посебну пажњу посветила и пољској књижевности и науци о књижевности. Један разлог је наглашено присуство Петровљеве поезије у Пољској, у којој су објављене две његове песничке књиге, једне на пољском и енглеском, а друге на пољском, због које је он

награђен високом наградом *Песници Варшаве њеснику*. Књига превода је објављена захваљујући раду и саме Драгане Ратковић, а песме су превеле њене студенткиње из Пољске. Други је разлог њено познавање релевантне пољске литературе о теми дома и домовине у пољској науци. Следеће радове истиче и ауторка у својој монографији: *Простор и књижевност* (Гловињски – Окопјећ Славинска, 1978), *Дом у савременој Пољској* (Лукасевић – Сићињски, 1992), *Слика дома у словенским културама* (Домбек Виргова – Маковјецки, 1997) и студије: *Дом у народној традицији* (Бенедиктович, 1992), *Дом и њоејска бездомност у савременој лирској поезији* (Легежињска, 1996), *Икона дома* (Сујецка, 2001).

Најважнији је трећи разлог, како га формулише Драгана Ратковић у својој монографији: „У основи овог приступа јесте реконструисање језичког стереотипа на основу концептуализације неког појма у оквиру језичке слике света (ЈСС), коју на основу заједничких вредности прихватају носиоци одређене лингвокултурне заједнице. Према Ј. Бартмињском, оснивачу ове школе, основни појмови когнитивне етнолингвистике, који представљају и њен инструментаријум, јесу: 1) језичка слика света (ЈСС); 2) стереотип као саставни део ЈСС; 3) когнитивна дефиниција као инструмент описа стереотипа; 4) тачка гледишта и перспектива; 5) профилисање; 6) субјекат који концептуализује и профилише; 7) вредности које признаје субјекат (индивидуални и колективни). Они су међусобно повезани мрежом узајамне зависности, док се сам појам ЈСС дефинише као „интерпретација стварности садржана у језику, која се може представити као комплекс судова о свету, људима, стварима и догађајима. Она је интерпретација, а не одраз, субјективни портрет, а не фотографија реалних предмета“.

Најважније целине монографије Драгане Ратковић представљају пет поглавља, посвећених концептима: дома, домовине, Русије, Србије и Итаке. Сматрамо да су у овим поглављима потпуно обухваћени битни концепти Петровљеве поезије у оквиру основне ауторкине теме *њесник и емиграција*.

Желим да нагласим и да је у сваком од ових поглавља Драгана Ратковић извршила изванредну анализу великог броја Петровљевих песама и тиме дала досад најпотпунију језичку слику света овог билингвалног српског песника, чије је дело оцењено као врхунско не само у оквирима српског песништва него и руског, европског и светског. О вредности Петровљеве поезије сведоче његове песничке књиге, објављиване и у Европи и свету (шеснаест књига у четрнаест земаља), преводи на тридесет језика, избор његових песама у антологијама европске и светске поезије.

Могли би се навести многи примери извршне анализе Петровљевих песама с поменутих концептима, а с обзиром на тему *њесник и емиграција* указала бих на анализу песме „Руска црква у Београду“. Драгана Ратковић наводи стихове: *Иза црквеној зида чека их [руске емигранте] /несајорела корабља. / А дечака – дом*. А затим следе и далекосежни закључци, од којих наводим следећи:

„Лексеме *корабља* и *дом* у наведеним стиховима имају још нека значења која се поред физичког реализују и на друштвеном и прагматском плану. Ове лексеме

метонимијски означавају и земљу, државу на којој се налази брод (*несајорела корабља*) односно *дом*, а то је Србија. Поред тога, у њиховој употреби садржана је и разлика која постоји између две генерације Руса у Србији (оних који су рођени у Русији и њиховог потомства, рођеног у Србији) и њиховог доживљаја Србије. Концепт Србија је пристаниште, привремени дом, реализован у овим стиховима, односи се на припаднике старије генерације, рођене у Русији, који су у Србију дошли бродом и који ову земљу доживљавају као пристаниште у које су прispели с надом да га бродом и напусте – привремено боравиште. Концепт Србија је (стални) дом односи се пак на припаднике друге генерације, њихову децу рођену у Србији, која ову земљу доживљавају као једини и прави дом – домовину. На таквом доживљају заснован је концепт дом је тамо где сам рођен и домовина је мој дом. Концепт домовине као дома налазимо и у песничком доживљају Милутина Бојића, у песми „Без домовине”. Притом, код њега је тај концепт профилисан емоционалним параметрима чежње за домовином, коју је напустио са српском војском у повлачењу и бригом за чланове породице, који су остали у домовини, а код Петрова параметрима чежње и наде у повратак у домовину (код руских емиграната) и код дечака параметрима поштовања према земљи која је пружила уточиште његовој породици обезбедивши њему самом дом”.

У монографији *Песник и емијрација. Концепт осфера дома и домовине у поезији Александра Пејрова* Драгана Ратковић истиче да су се темама дома и домовине „бавили истраживачи из најширег спектра хуманистичких наука: антрополози, социолози, етнологзи, психолози, филозофи, политиколози, историчари, историчари културе и књижевности”, као и то да су та истраживања развијена до те мере да се у неким срединама већ говори о ојкологији као засебној научној дисциплини. Сматрамо да је и српска наука, неким објављеним делима, која је користила и Драгана Ратковић, дала значајан допринос ојкологији. Посебан допринос у развоју ове области пружа рукопис монографије *Песник и емијрација. Концепт осфера дома и домовине у поезији Александра Пејрова* Драгане Ратковић.